

дуть, аж виявилось – на окопи. А потім усі райкоми і военкоми повтікали, а нас кинули напризволяще».

«Ніхто не має ніякого права, хоч вождь він, хоч сто раз перевозждь, змусити мільйони людей, ледве не всю армію отак з переляку застрелитись».

«Віро... ти таки прийшла до мене?.. Я синкові твоєму за батька буду... Я люблю. Боже, як я люблю тебе...»

◆ Проаналізуйте образи інших персонажів. Дослідіть, до яких засобів характеротворення вдається письменник.

◆ Проаналізуйте мову твору. Зверніть, зокрема, увагу на те, як автор передає мову офіцерів. Як вони звертаються до мобілізованих селян? Які художні засоби, стилістичні фігури використовує письменник? Випишіть їх, укажіть їхні функції в тексті.

◆ Прочитайте епізод виходу мобілізованих з рідного села. Чому саме зараз Лаврін «збагнув до кінця, куди їх ведуть»? Чи справді він усвідомлював, як саме доведеться йому «битися» з німцем?

◆ Які слова персонажів, авторські зауваження, художні деталі вказують на масштаби трагедії?

◆ Перекажіть епізод поховання загиблих селян-«матросів». Якою була реакція Лавріна на побачене?

◆ Прочитайте діалог односельців, які ховали полеглих. Кого вони вважали винним у загибелі стількох людей?

◆ Лейтенант, який готував молодих оточенців до бою, сказав: «Треба було стояти на смерть. А останню кулю собі в голову, щоб у полон не взяли». Що повідомили йому хлопці? Чію позицію ви підтримуєте?

◆ Знайдіть місце у творі, де письменник зображує смерть головного героя, проаналізуйте цей епізод з позицій екзистенціалізму. (*Війна нівелює найбільшу цінність – людське життя.*)

Рефлексія та оцінювання знань.

■ Що для вас було найцікавішим на уроці?

■ Чому тема необмундированих наскрізна у творчості В.Захарченка?

■ Як ви розумієте поняття межової ситуації?

■ Що таке екзистенціалізм?

Підсумок. Для роману «Довгі присмерки», як і для всієї творчості В.Захарченка, характерне змалювання війни крізь призму долі простої людини. Це увиразнює гуманістичний антивоєнний пафос творів, виконує важливе художнє завдання – викрити війну як трагедію, катастрофу для людства. Війна постає як ганебне явище, що знищує в людині людяність.

Домашнє завдання. Написати есей «“Необмундировані” – жертви військової помилки чи спланованої репресії проти українського народу?».

Література

1. Агеева В. Пам'ять подвигу (українська воєнна проза 60–80-х років) / В.Агеева. – К.: Наук. думка, 1989.

2. Відеоролик «Чорна піхота». – Режим доступу: http://youtube.com/watch?v=hcf03GFaYC8&feature=player_embedded

3. Захарченко В. Війна у війні (ще раз про «необмундированих») / В.Захарченко // Місто. – 1998. – 8 жовтня.

4. Захарченко В. Чорна піхота / В.Захарченко // Захарченко В. Довгі присмерки. – К.: Акцент, 2002.

5. Кривопишина К. «Я почувую себе дома скрізь, аби тільки в Україні» (інтерв'ю з В.Захарченком) / К.Кривопишина // Черкаський край. – 2011. – 14 січня.

6. Мушкетик Ю. Знаковий документ епохи (про роман «Довгі присмерки») / Ю.Мушкетик // Літературна Україна. – 2003. – 9 січня.

7. Пахаренко В. Биття об стіну буття. Екзистенціалізм: спроба найзагальнішого огляду / В.Пахаренко // Українська мова та література. – 2006. – Ч. 32.

8. Поліщук В. Василь Захарченко: Штрихи до творчого портрета / В.Поліщук. – Черкаси: Сіяч, 1997.

9. Слабошпицький М. На запити нашого дня: штрихи до портрета Василя Захарченка / М.Слабошпицький // Дивослово. – 2003. – № 6.

Антологія одного Вірша

Я обираю дорогу до раю

В білій накидці з кривавим підбоєм
Невідворотність горлянку стискає.
Впасти без бою? Чи встояти – з боєм?
Я обираю дорогу до раю.

Діти – мерці. Закатована мати.
Ворог глумиться від краю до краю.
Чобіт лизати? Чи муки прийняти?
Я обираю дорогу до раю.

З вінчиком білих троянд на волоссі –
Це вже по мене, а бій ще триває.
Видихну душу зі словом: «Збулося!»
Я обираю дорогу до раю.

Тетяна КУРИЛО,
учитель Молодіжненської ЗОШ,
Овідіопольський р-н,
Одеська обл.